

Науково-теоретичний альманах

ГРАН/

Том 24 № 10 2021

Засновники:
Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара,
Дніпропетровський регіональний
інститут державного управління
Національної академії державного
управління при Президентіві України,
ГО «Центр соціально-політичних
досліджень»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 19758 – 9558 ПР від 19.03.13

Відповідно до Наказів Міністерства
освіти і науки України від 02.07.2020
№ 886 та від 27.09.2021 № 1017
альманаху надано статус фахового
видання категорії «Б»
з філософських, політичних,
соціологічних та історичних наук.

Друкується за рішенням Вченої
ради Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
(протокол № 3 від 20.10.21).

ISSN 2077-1800 (Print)
ISSN 2413-8738 (Online)

Індексується:
DOAJ
Index Copernicus
National Library of Ukraine Vernadsky
Google Scholar
CrossRef
ERIH PLUS
Ulrichs web
WorldCat
та інші.

Видавець:
Видавництво «Грані»
+38(050)258-83-86, grani-print.dp.ua
graniprint@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2131 від 23.05.2005

Передплатний індекс Укрпошт– 41703
Відповідальність за достовірність
фактів, цитат, власних імен,
географічних назв, підприємств,
організацій, установ та ін. інформації
несуть автори статей. Висловлені
у цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редакційної
колегії і не покладають на неї ніяких
зобов'язань. Передруки і переклади
дозволяються лише за згодою автора
та редакції.

© «Грані» 2021

Редакційна колегія

Квітка С.А.	головний редактор д.держ.упр., проф. (Україна)
Аяган Б.Г.	д.і.н., проф. (Казахстан)
Бородін Є.І.	д.і.н., проф. (Україна)
Вятр Єжі	д.п.н., проф. (Польща)
Гао Тяньмін	д. екон. н., доц. (КНР)
Городяненко В.Г.	д.і.н., проф. (Україна)
Іваненко В.В.	д.і.н., проф., акад. Укр. академії іст. наук (Україна)
Іванова С.А.	к. філол.н., доцент (Україна)
Ісетті Дж.	д. філос. н. старший науковий співробітник (Італія)
Жук С.І.	д.і.н., проф. (США)
Журба О.І.	д.і.н., проф. (Україна)
Казакевич Г.М.	д.і.н., проф. (Україна)
Кривошеїн В.В.	д.п.н., проф. (Україна)
Кузнецовене Й.	д.філос.н., проф. (Литва)
Литвинова Т.Ф.	д.і.н., проф. (Україна)
Окороков В.Б.	д.філос.н., проф. (Україна)
Плохій С.М.	д.і.н., проф. (США)
Рагімлі Р.	к.і.н., доц. (Азербайджан)
Ружевїчус Юзас	д.н. із соц. ком., проф. (Литва)
Робертс Кен	д.соціол.н., проф. (Великобританія)
Світленко С.І.	д.і.н., проф. (Україна)
Сидиков Е.Б.	д.і.н., проф. (Казахстан)
Сорокіна Л.М.	к.соціол.н., доц. (Україна)
Схюрман Паул	д.філос.н. (Нідерланди)
Токовенко О.С.	д.філос.н., проф., акад. Укр. академії політ. наук (Україна)
Хейнемаа Сара	д.філос.н., проф. (Фінляндія)
Шевцов С.В.	д.філос.н., проф. (Україна)
Шляхов О.Б.	д.і.н., проф. (Україна)

Редакція

Головний редактор: Квітка С.А.
Заступники головного редактора:
Іванова С.А., Кривошеїн В.В., Шевцов С.В.
Редактор: Мазур О.Г.
Коректор: Лиман А.В.

Контакти:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
granidp@gmail.com
www.grani.org.ua

Scientific and theoretical almanac

GRAN/

24 (10) 2021

Founders:

Oles Honchar Dnipro national university,
Dnipropetrovsk regional institute for public administration
National academy for public administration under the President of Ukraine,
Centre of social and political researches

Registration license

KB № 19758 – 9558 ПП issued 19.03.13

By Decrees № 886 of 02 July 2020 and № 1017 of 27 September 2021 issued by the Ministry of Education and Science of Ukraine the status of specialized publication category "B" on philosophical, political, sociological and historical sciences was given.

Published by the decision of the Academic council of Oles Honchar Dnipro national university (protocol № 3 dated 20.10.21).

ISSN 2077-1800 (Print)

ISSN 2413-8738 (Online)

Indexed:

DOAJ

Index Copernicus

National Library of Ukraine Vernadsky

Google Scholar

CrossRef

ERIH PLUS

Ulrichs web

WorldCat

and other.

Publisher:

Publishing house «Grani»

+38(050)258-83-86

www.grani-print.dp.ua

graniprint@gmail.com

Publishing license

ДК № 2131 dated 23.05.2005

Subscription index in Ukraine – 41703

Responsibility for facts, quotations, private names, enterprises and organizations titles, geographical locations etc. to be bared by the authors.

The editorial office and board do not always share the views and thoughts expressed in published articles.

Reprints and translations are allowed on the written consent with the editorial office and the author.

Editorial board

Kvitka S.A.	Editor in Chief
	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Ayahan B.H.	Full Prof. Dr. (Kazakhstan)
Borodin Ye.I.	Full Prof., Dr. (Ukraine)
Vyatr Ezhi	Full Prof. Dr. (Poland)
Gao Tianming	Assoc. Prof. Dr. (PRC)
Gorodyanenko V.G.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Ivanenko V.V.	Full Prof. Dr., Academician of the Ukrainian Academy of Historical Science (Ukraine)
Ivanova S.A.	Assoc. Prof. PhD (Ukraine)
Isetti G.	PhD., Senior Researcher (Italy)
Zhuk S.I.	Full Prof. Dr. (USA)
Zhurba O.I.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Kazakevych G.M.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Kryvoshein V.V.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Kuznecoviene J.	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Lytvynova	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Okorokov V.B.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Plokhii S.M.	Full Prof. Dr. (USA)
Rahimli Ruslan	Assoc. Prof. PhD (Azerbaijan)
Ruzhevichus Yuzas	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Roberts Ken	Full Prof. Dr. (United Kingdom)
Svitlenko S.I.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Sydykov E.B.	Full Prof. Dr. (Kazakhstan)
Sorokina L.M.	Assoc. Prof. PhD (Ukraine)
Schuurman Paul	Full Prof. Dr. (Netherlands)
Tokovenko O.S.	Full Prof. Dr., Academician of the Ukrainian Academy of Political Science (Ukraine)
Heinamaa Sara	Full Prof. Dr. (Finland)
Shevtsov S.V.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Shlyakhov O.B.	Full Prof. Dr. (Ukraine)

Editorial office

Editor in Chief: Kvitka S.A.

Deputies Chief Editor:

Ivanova S.A., Krivoshein V.V., Shevtsov S.V.

Editor: Mazur O.G.

Corrector: Lyman A.V.

Contacts:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13

granidp@gmail.com

www.grani.org.ua

Зміст

Філософія

С. 5
Марія Предеїна
Критика суб'єкта у Людвіга Фейєрбаха: до питання про просвітництво

С. 13
Олександр Шаталович, Інна Шаталович
«Терапія» культури у вченні З. Фрейда

С. 19
Михайло Мурашкін
Квазітрансцендентне і безпосередність ВИЩОГО стану свідомості

Політологія

С. 25
Сергій Вонсович
Теоретичні домінанти дискурсу владних еліт

С. 34
Ганна Лавриненко
Універсальні закономірності розвитку держав в умовах пандемії: уроки для пострадянського простору

Історія

С. 41
Наталія Міщанчук
Українські інтелектуальні комунікації М. Лисенка у складі Південно-західного відділу Російського географічного товариства (1873-1876)

С. 54
Владислав Бутенко
Становлення системи радянської гімнастики на українських землях в першій половині 1920-х років

С. 62
Олександр Нікілєв
Освітня політика радянської влади на Катеринославщині (Дніпропетровщині) у 1920-х–1930-х рр. Етнонаціональний вимір

Contents

Philosophy

P. 5
Mariia Predeina
Criticism of the Subject by Ludwig Feuerbach: to the Question of Enlightenment

P. 13
Oleksandr Shatalovych, Inna Shatalovych
The "Therapy" of Culture in the Teaching of Z. Freud

P. 19
Mykhailo Murashkin
Quasi-transcendent and Immediacy of the HIGHER State of Consciousness

Politology

P. 25
Sergiy Vonsovych
Theoretical Dominants of Power Elite Discourse

P. 34
Hanna Lavrynenko
Universal Regularities of the States Development in Conditions of Pandemic: Lessons for the Post-Soviet Space

History

P. 41
Natalia Mishchanchuk
M. Lysenko's Intellectual Communications as a Member of the South-Western Division of the Russian Geographical Society (1873-1876)

P. 54
Vladyslav Butenko
Formation of the System of Soviet Gymnastics in the Ukrainian Lands in the Beginning 1920s

P. 62
Oleksandr Nikiliev
Educational Policy of the Soviet Government in the Ekaterinoslav Region (Dnipropetrovsk Region) in the 1920s-1930s. Ethno-national Dimension

Hanna Lavrynenko*Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)*

Universal Regularities of the States Development in Conditions of Pandemic: Lessons for the Post-Soviet Space

The article examines the main patterns of development of the states in a pandemic. It was determined that the attention of scientists is focused on the problem of the impact of the pandemic on world political and globalization processes in general, and much less attention is paid to the issues of functioning in the conditions of the renewed world order of individual states, including from the post-Soviet space, which also need to determine the vector of further development, so as not to follow the path of institutional isomorphism, what determines the relevance of the research. In this connection, the goal was set to identify the universal patterns of development of the states in a pandemic, which can become lessons for the states of the post-Soviet space. It was revealed that the pandemic had a universal catalytic effect on existing political processes, revealing weaknesses in the functioning of political institutions on the one hand. On the other hand, the coronavirus has demonstrated the ability to accumulate a collective resource to achieve socio-political goals. The results of the study found that COVID-19 forced society to make a choice between the universal regularities of the development of states: totalitarian control and freedoms, as well as between global solidarity and national isolation. The impact of the pandemic on the spread of political protectionism among the states is assessed. The situation with the alignment of forces and the shift of the center of influence in the world political arena from West to East is characterized. It was concluded that the growth of failed states is expected in the foreseeable future. It has been established that the resumption of the spread of globalization trends is expected, primarily in the information field. It was determined that the search for a balance between the tasks of national and global development continues. It is pointed out that the universal pattern of development of the post-Soviet states, based on modeling their behavior from the standpoint of the Poincaré's theorem, will be their movement along their own trajectory, which will lead to the "paradox of political return", as a result of which the movement towards the achievement of common goals, taking into account the experience gained, will continue.

Keywords: *universalism, pandemic, COVID-19, political protectionism, institutional isomorphism, totalitarian control, freedom, failed states, globalization, Poincaré's theorem*

Ганна Лавриненко*Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)*

Універсальні закономірності розвитку держав в умовах пандемії: уроки для пострадянського простору

У статті розглядаються основні закономірності розвитку держав в умовах пандемії. Визначено, що увага вчених сконцентрована на проблемі впливу пандемії на світові політичні та глобалізаційні процеси загалом, та значно менше приділяється уваги питанням функціонування в умовах оновленого світоустрою окремо взятих держав, у тому числі і з пострадянського простору, яким також необхідно визначити вектор подальшого розвитку, щоб не піти шляхом інституційного ізоморфізму, що зумовлює актуальність дослідження. У зв'язку з чим було поставлено мету виявити універсальні закономірності розвитку держав в умовах пандемії, які можуть стати уроками для держав пострадянського простору. Виявлено, що пандемія мала універсальний каталітичний вплив на існуючі політичні процеси, виявивши слабкі сторони у функціонуванні політичних інститутів з одного боку. З іншого боку, коронакриза продемонструвала здатність до акумулювання колективного ресурсу для досягнення соціально-політичних цілей. В результатах дослідження встановлено, що COVID-19 змусив суспільство зробити вибір між універсальними закономірностями розвитку держав: тоталітарним контролем та свободами, а також між світовою солідарністю та національною ізоляцією. Оцінено вплив пандемії на поширення політичного протекціонізму серед держав. Охарактеризовано ситуацію із розстановкою сил та зсуву центру впливу на світовій політичній арені із Заходу на Схід. Зроблено висновки, що в найближчому майбутньому очікується зростання failed states. Встановлено, що очікується відновлення поширення глобалізаційних тенденцій насамперед в інформаційному полі. Визначено, що пошук рівноваги між завданнями національного та глобального розвитку продовжується. Вказано, що універсальною закономірністю розвитку держав пострадянського простору, ґрунтуючись на моделюванні їх поведінки з

позицій теорема Пуанкаре, стане їх рух за власною траєкторією, що призведе до «парадоксу політичного повернення», внаслідок якого продовжиться рух до досягнення спільних цілей з урахуванням набутого досвіду.

Ключові слова: універсалізм, пандемія, COVID-19, політичний протекціонізм, інституційний ізоморфізм, тоталітарний контроль, свобода, failed states, глобалізація, теорема Пуанкаре

Вступ.

Актуальність дослідження. Пандемія COVID-19, що обрушилася на всю світову спільноту два роки тому, змінила життя мільйонів людей і зрушила акценти в оновленому світоустрої. Питання безпеки через кілька десятиліть знову стало пріоритетним для більшості, а дії урядів розвинених держав зазнали жорсткої критики з боку опонентів та громадянського суспільства. У боротьбі з популярністю тенденцій відродження національних держав позиції глобалізації серйозно похитнулися. Отримала нове прочитання політика закритості та конфронтації, що спричинило зміщення центру впливу на геополітичній карті світу. Авторитет позицій західних оплотів демократії зазнав жорсткої критики, внаслідок чого перед державами, що розвиваються, у тому числі і з пострадянського простору, постало завдання пошуку нових орієнтирів для успішного завершення процесу трансформації та ефективного політичного розвитку відповідно до викликів часу.

Проблематика пошуку альтернативних шляхів розвитку держав у період пандемії стала предметом дискусії для більшості сучасних дослідників. Однак, як заявляє американський політолог японського походження Ф. Фукуяма, політичний устрій тієї чи іншої держави не впливає на успіх у протистоянні пандемії коронавірусу (Fukuyama, 2021). Помилково буде стверджувати, що авторитарним режимам більш ефективно вдалося стримувати пандемію. Оскільки є безліч вдалих прикладів, як демократичні держави (Південна Корея, Японія, Тайвань) ведуть успішну боротьбу із COVID-19.

У той же час, про побоювання щодо надмірного втручання пандемії коронавірусу в політичні процеси та наростаючої ерозії права висловився экс-глава Конституційного суду ФРН Ганс-Юрген Пап'єр (Irrational, 2021). На його думку, довіра громадян до політичних інститутів та верховенства права серйозно підірвана, у зв'язку з чим уряди мають зробити переоцінку цінностей та обґрунтованості своїх дій, щоб уникнути політико-правового колапсу та нівелювання демократичних принципів розвитку держав. Проте більшість дослідників погоджуються, що пандемія не призведе до політики згоргання глобалізаційних процесів. А навпаки, після закінчення пандемії глобалізація набуде нових форм (Fukuyama, 2020). Таким чином, більшість сучасних дослідників

приділяють увагу проблемі впливу пандемії на світові політичні та глобалізаційні процеси загалом, не апелюючи до питань функціонування окремо взятих держав в умовах оновленого світоустрою. У тому числі йдеться і про держави пострадянського простору, яким також необхідно визначитися з подальшим вектором розвитку і не піти шляхом інституційного ізоморфізму, в чому полягає актуальність даного дослідження.

Мета даного дослідження - виявлення універсальних закономірностей розвитку держав в умовах пандемії, які можуть стати уроками для держав пострадянського простору.

Для досягнення поставленої мети використовувалися наступні **підходи та методи дослідження:**

- системний та діяльнісний підходи – для вивчення проблеми комплексного впливу пандемії на інституційні компоненти політичної системи, а також на способи їх взаємодії з метою вироблення балансу у вирішенні завдань національного та глобального масштабу. Крім того, використання цих підходів дозволило простежити вплив наслідків пандемії на функціонування урядів і, як наслідок, на потенційно можливе корегування позицій держав на світовій політичній арені;

- компаративний метод дослідження з орієнтацією на випадки - для дослідження універсальних закономірностей впливу пандемії на розвиток держав з використанням стратегії максимальної подібності, коли перед усіма державами постало єдине завдання - боротися з пандемією, незалежно від рівня розвитку, можливостей і рівня впливовості. Також застосування порівняльного методу було спрямовано на вирішення проблеми вибору конфігурації держав у контексті подальшого вибору між пріоритетами національного та глобального рівня;

- метод прогнозування (моделювання поведінки держав пострадянського простору з позицій теорема Пуанкаре) - виявлення можливих траєкторій розвитку держав у контексті пошуку нового рівноважного стану між завданнями національного і глобального розвитку в постпандемічний період.

Результати дослідження.

Пандемія стала універсальним каталізатором існуючих політичних процесів, виявивши недоліки та слабкі сторони у функціонуванні політичних інститутів. Тривалий економічний

застій, який став наслідком пандемії, посилив розрив між державами, що призвело до загострення внутрішньополітичної обстановки і навіть наростання кризи. Водночас, окрім існуючих проблем, криза також продемонструвала здатність окремих урядів акумулювати колективний ресурс та використовувати його для реалізації соціально-політичних рішень. Почуття солідарності, що зберігається у людей, здатне конструктивним чином впливати на консолідацію суспільства і розвиток його поліваріантного соціального захисту в майбутньому (Coronavirus, 2020).

Також, як зазначає ізраїльський професор Юваль Ной Харарі, найближче майбутнє долі всієї планети визначатиметься характером вирішення проблеми боротьби з COVID-19. На думку професора, ця криза є наймасштабнішим викликом сучасності для всього людства, у зв'язку з чим необхідно зробити два ключові вибори між універсальними закономірностями розвитку держав. У першому випадку необхідно визначитися та зробити вибір між тоталітарним контролем та свободами (Лавриненко, 2019). А в другому – між світовою солідарністю та національною ізоляцією (Naragi, 2020). Таким чином, коронавірус для низки держав став тестом на міцність, коли над сформованим і роками існуючим політичним устроєм доводиться проводити експерименти з метою подолання кризи, спричиненої пандемією.

Так, з метою боротьби з COVID-19, а саме запобіганням його подальшому розповсюдженню, уряди більшості держав вводили і продовжують вводити нові вимоги до населення. Проте каменем спотикання стають не самі вимоги, а способи їх реалізації (Dabla-Norris, Gaspar, & Kochhar, 2020). Це може бути запровадження системи штрафів як неминучого покарання від «всевидачої» держави. Наприклад, встановлені на вулицях міст камери дозволяють стежити за людьми в режимі 24/7. А в Китаї одним із перших за допомогою мобільного зв'язку та додатків можна було відслідковувати дії, пересування та соціальні контакти, зокрема із зараженими людьми. Виявлення людей із високою температурою здійснювалося через систему розпізнавання осіб, яка, проте, почала давати збої після запровадження обов'язкової вимоги носіння медичних масок.

Наступне питання, яке на порядку денному для всіх держав, стосується проблеми вибору шляху, яким підуть держави. Або вони будуть об'єднуватися в боротьбі з пандемією, або кожен буде сам за себе, тобто самостійно, конкуруючи один з одним вести боротьбу з коронавірусом (Rytmush, & Lavrynenko, 2020). Посилаючись на думку професора Харарі, можна стверджувати,

що глобалізаційні тенденції на цьому етапі дали збій. І уряди різних держав не взаємодіють, а навпаки ведуть самостійну та відокремлену політику. На даному етапі все ще немає всіма прийнятого та затвердженого плану дій щодо боротьби з пандемією. США своїми фактичними діями зрушила акценти на користь багатопольярного світу, надавши плацдарм для маневрів низці держав, які претендують на геополітичне лідерство. Але якщо їх місце в найближчому майбутньому за різних причин ніхто не займе, стикатися з викликами світового масштабу буде все складніше, а дії окремих суб'єктів на рівні держав виглядатимуть усе більш хаотично (COVID-19, 2020).

Звідси логічним буде судження, що подолання пандемії та світової кризи можливе лише у разі кооперації, тісної співпраці та взаємодопомоги всіх держав. І насамперед йдеться про інформаційну складову (Müller, 2020). Саме обмін інформацією має стати прерогативою для всіх держав, він має виступити на противагу амбіціям окремо взятих держав заради загального блага. Так, лікар із Берліна може дізнатися вранці про таку інформацію, яка вже ввечері здатна буде врятувати життя людей в Ізраїлі. Після проведення переговорів уряд Франції може запозичити досвід Південної Кореї, яка раніше вже стикалася з подібною проблемою. І ключове – затвердити на глобальному рівні угоду про взаємні візити вчених, медиків, журналістів із різних держав для обміну інформацією.

Зрештою, криза може стимулювати держави до розвитку таких універсальних закономірностей, як відмова від політичного протекціонізму та перехід до відновлення міжнародного співробітництва та розгортання глобалізаційних процесів (Lavrynenko, 2021). Більш того, початок вже покладено. Представники системи охорони здоров'я, а також вчені першими поглибили міжнародні зв'язки з метою обміну інформаційно-аналітичними даними по всьому світу. На конструктивні кроки з налагодження міжнародного співробітництва очікують і від політичних лідерів різних держав, які весь цей час переважно дотримувалися політики взаємних звинувачень, яка жодним чином не пов'язана з конструктивним діалогом та колективним підходом до вирішення суспільно значущих проблем. І навіть у разі затяжної кризи міжнародної співпраці логічним етапом її завершення стане поява нових міжнародних угод, спрямованих на багатосторонню соціально-політичну співпрацю та просування спільних соціальнозначущих інтересів.

Опонентами цієї точки зору є скептики глобалізації, на думку яких пандемія «поховала» утопічні надії на подальше розгортання

глобалізаційних процесів. Зокрема, політолог Стівен Уолт зазначає, що пандемія стимулює зміцнення націоналізму та суверенітету держав. Більш того, незалежно від політичного режиму держави для захисту населення та подолання кризи вживають низку надзвичайних заходів, які тією чи іншою мірою можуть обмежувати права та свободи громадян цих держав (Федоришина, 2021). І коли загроза відступить, більшості урядів, як тоталітарних, яким це й так властиво, так і демократичних, складно буде проявити політичну волю, щоб відмовитися від нових повноважень, набутих у кризовий період (The Future, 2020).

Також, на думку політолога, втручання фактору COVID-19 прискорить зміщення центру геополітичного впливу із Заходу на Схід. Очевидно, що Південна Корея та Сінгапур, незважаючи на відмінність типів політичних режимів у цих державах, найбільш ефективно відреагували на загрозу пандемії. А Китай, після успішного подолання власних помилок, також вийшов переможцем у цій гонці. Що не скажеш про реакцію держав Європи та США, яка виглядала сповільненою та несистемною, що негативно вплинуло на їх позиції та поставила під питання авторитетність західної моделі суспільства.

Скептики глобалізації також критично ставляться до ідеї, що спільний ворог поєднає людство. І як приклад, вони посилаються на досвід 1918-1919 рр., коли епідемія «іспанки» не стала завершальною крапкою у суперництві великих держав за світовий геополітичний вплив. На їх думку, пандемія не відкриє додаткове «вікно можливостей» для глобалізації, а навпаки, зробить світ менш вільним, відкритим та процвітаючим.

Цю думку також підтримують автори американського видання Bloomberg, аргументуючи свою позицію тим, як поведуться найбільші світові економіки – США та Китай (The Coronavirus, 2020). Зіткнувшись із викликами, пов'язаними з COVID-19, уряди обох держав, з перших днів виступаючи із взаємними звинуваченнями, намагалися перекласти тягар відповідальності за появу вірусу один на одного, займалися висилкою журналістів зі звинуваченнями у дезінформації населення. Хоча значно логічніше виглядала б кооперація цих держав, особливо у питаннях створення вакцини та взаємного обміну необхідним обладнанням. Отже, можна припустити, що у подібних критичних ситуаціях, виникнення яких не варто виключати у майбутньому, держави діятимуть аналогічним чином.

У довгостроковій перспективі у світі може збільшитись кількість failed states –

неспроможних держав. Про це стверджує і Річард Хаас, президент Ради з міжнародних відносин, акцентуючи увагу на тому, що, опинившись наодинці з пандемією та її наслідками, багато держав зазнають труднощів з економічним відновленням, і держави на межі колапсу стануть більш частим явищем (Посткарантинний мир, 2020).

Проаналізувавши дві вищевикладені протилежні позиції, можна з достатньою впевненістю констатувати, що у будь-якому разі світ не буде колишнім. Пандемія за два роки внесла серйозні корективи до соціально-політичних процесів, встановивши нові правила гри. І насамперед йдеться про перехід переважної більшості суспільно значущих сфер у online-формат. Про це раніше заявляв директор Центру вивчення громадянських медіа при Массачусетському технологічному інституті Ітан Цукерман (Bermejo, Reggi, Tiribelli, & Zuckerman, 2020). А вже зараз можна спостерігати як частину роботи парламентарів багатьох держав справді переведено в дистанційний режим. І не виключено, що і після пандемії online-формат роботи законодавців у демократичних державах може зберегтися з прагматичних міркувань. Таким чином, політики зможуть проводити більше часу з виборцями на своїх округах, що дозволить їм краще вникнути в проблеми, з якими люди стикаються на місцях.

Також пандемія наблизилася до електронної демократії, включаючи безпечне, економічне та відносно прозоре інтернет-голосування на виборах. І хоча до останнього залишається ще багато питань, цей формат вже був апробований, наприклад, на виборах у США та Росії, де діяла змішана модель голосування.

Резюмуючи, слід зазначити, що виклики, пов'язані з COVID-19, показали: нинішня конфігурація глобального світу виглядає абсолютно непрактичною, навіть небезпечною у технічному розумінні у разі виникнення нових глобальних катаклізмів. Очевидно, що процес глобалізації продовжить еволюціонувати як в ідейному, так і в прикладному аспекті. Особливо слід наголосити на важливому значенні пандемії коронавірусу як універсального каталізатора процесів «політичного світоперетворення», коли на зміну глобалізації приходять глобальна ізоляція та з'являються нові суспільно-політичні практики (Радіонова, 2021). Формування нових зв'язків між людьми та державами навряд чи може бути повністю зупинено. Проте форми глобалізації змінюватимуться, поза всяким сумнівом (Ільїн, 1997). Міжнародне співтовариство має знайти нову рівновагу між завданнями національного і глобального розвитку. І вона, безперечно, буде знайдена.

Це також стосується і держав пострадянського простору та України, зокрема. Ця теза добре ілюструється теоремою Пуанкаре (рис. 1).

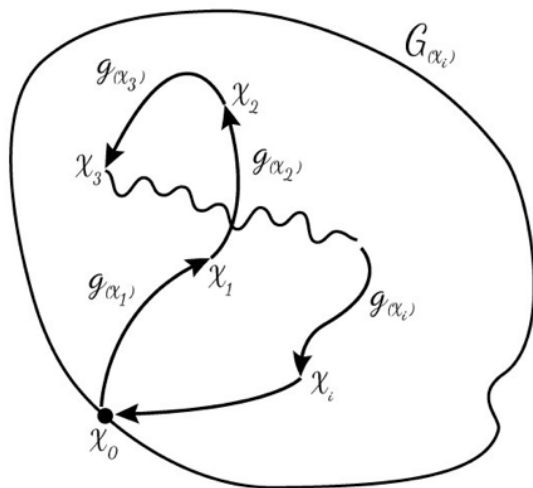

Рисунок 1. Моделювання поведінки держав пострадянського простору з позицій теореми Пуанкаре.

Якщо припустити, що «світова політична спільнота» має всі властивості «однорозв'язного компактного тривимірного різноманіття без краю», то «глобалізація політичного простору» $G(x_i)$ є тривимірною сферою, що складається з точок x_i («політичної індивідуальності держав»), рівновіддалених від свого центру («актора політичного домінування»), гегемонію на який у системі міжнародних відносин оскаржують США, Росія та Китай (Власов, & Синчуков, 2014).

У сучасних політичних умовах держави пострадянського простору перебувають у точці x_0 (передбачається, в обраному випадковим чином початковому стані). Глобалізаційні виклики, пов'язані з COVID-19, обумовлюють захист національних інтересів. У зв'язку з чим кожна держава рухатиметься власною траєкторією розвитку, проходячи точки $x_1, x_2, \dots, x_i$. Скільки триватиме цей рух, складно спрогнозувати. Але в будь-якому випадку спостерігається «парадокс політичного повернення»: внаслідок хаотичного руху вищезгадані держави повернуться до «околиці свого початкового стану» точку x_0 , де вже з урахуванням набутого досвіду $g(x_1), g(x_2) \dots g(x_i)$ буде знайдено «гомеоморфну» рівноважну конфігурацію між завданнями національного та глобального розвитку. І з цього моменту вони продовжать рухатися єдиним фронтом для досягнення спільних цілей.

Висновки:

Спровоковані коронавірусом незворотні процеси виявили відверто слабкі сторони у функціонуванні політичних інститутів,

що насамперед виявилось у загостренні внутрішньополітичної обстановки і навіть наростанні кризи. У той самий час, окремим державам для реалізації соціально-політичних рішень вдалося акумулювати колективний ресурс, що призвело до консолідації суспільства.

Пандемія COVID-19 поставила перед суспільством завдання визначитись і зробити вибір між універсальними закономірностями розвитку держав. Між тоталітарним контролем та свободами, а також між світовою солідарністю та націоналістичною ізоляцією. У першому випадку каменем спотикання стали не характер оновлених вимог до населення з боку урядів, а способи їх реалізації, що призвели до обмеження демократичних прав та свобод. Щодо другого аспекту, то політичний протекціонізм на даному етапі взяв гору, і держави відмовилися діяти спільно, претендуючи на геополітичне лідерство за результатами боротьби з коронавірусною інфекцією та подальшою гонкою вакцинації. Внаслідок чого на геополітичній арені спостерігається зсув центру впливу із Заходу на Схід, який пов'язується зі швидкістю реакції та характером прийнятих урядами рішень для боротьби з COVID-19. Також передбачається, що на світовій арені збільшиться кількість failed states, в яких економічні труднощі, спровоковані пандемією, стануть випробуванням для урядів, що може призвести їх до стану на межі колапсу.

Відсутність кооперації, взаємні звинувачення та перекладання відповідальності стали реальною реакцією найбільших світових економік США та Китаю, які є взірцем для наслідування для багатьох держав. Подібна поведінка в майбутньому може деструктивно вплинути на світову політичну систему в цілому.

Проте не можна говорити про повну відмову від глобалізації. Новий виток глобалізаційних тенденцій спостерігається у питаннях обміну інформацією, зокрема у медичній сфері. Що дає сигнал світовій спільноті на налагодження конструктивного діалогу й у політичних колах.

Пошук нової універсальної рівноваги між завданнями національного та глобального розвитку продовжується, зокрема це стосується і держав пострадянського простору, поведінка яких наочно ілюструється з позицій теореми Пуанкаре. Захист національних інтересів, зумовлений глобалізаційними викликами, пов'язаними з COVID-19, спровокує розвиток держав за власною траєкторією, що, зрештою, призведе до «парадоксу політичного повернення». Набутий досвід дасть змогу знайти універсальну рівновагу між завданнями глобального та національного рівня. Після чого продовжиться рух до досягнення спільних, глобальних цілей.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Власов Д. А., Синчуков А. В. Содержание математической подготовки бакалавра политологии: опыт МГГУ им. М. А. Шолохова. Труды XII международных Колмогоровских чтений : сборник статей. Т 782. Ярославль, 2014. С. 144-148.

Ильин М. В. Глобализация политики и эволюция политических систем. Глобальные социальные и политические перемены в мире / отв. ред. А. Ю. Мельвиль. Москва, 1997. С. 45-50.

Лавриненко А. Моделирование современных тенденций ретрадиционализма в странах постсоветского пространства. *Spoleczeństwo i Polityka*. 2019. 1(58). С. 79–94.

Посткарантинный мир Коронавирус унес в прошлое комфорт и блага глобализации. Какой будет жизнь после пандемии? Lenta.ru : website. URL: <https://lenta.ru/articles/2021/01/01/coronavirus/>.

Радіонова І. Національна відповідь на глобальну пандемію: політика, соціальна комунікація та соціокультурна травма. Науково-теоретичний альманах "Грані". 2021. 24(6). С. 117-124. DOI: 10.15421/172166.

Федоришина К. Криза класичної концепції ліберальної демократії в умовах сучасних викликів. Науково-теоретичний альманах "Грані". 2021. 24(4). С. 48-55. DOI: 10.15421/172138.

Bermejo F., Reggi L., Tiribelli S., Zuckerman E. Coverage of COVID-19 and Political Partisanship – comparing across nations. *Civic Media* : website. URL: <https://civic.mit.edu/index.html%3Fp=2771.html>.

Coronavirus: World economy faces a short, sharp shock. *Oxford Economics* : website. URL: <https://www.oxfordeconomics.com/my-oxford/publications/542370>.

COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery. *Human Development Reports* : website. URL: <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid>.

Dabla-Norris E., Gaspar V., Kochhar, K. Preparing for an Unknown World. / *Finance and development. Policies, Politics, and Pandemics*. A Quarterly Publication of the International Monetary Fund, 2020. Vol. 57, №. 2. P. 24-25. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2020/06/pdf/fd0620.pdf>.

Fukuyama F. Bei China müssen wir „auf das Schlimmste gefasst sein“. *Die Welt* : website. URL: <https://www.welt.de/politik/ausland/plus223610412/Francis-Fukuyama-Bei-China-muessen-wir-auf-das-Schlimmste-gefasst-sein.html?icid=search.product.onsitesearch>.

Fukuyama F. The Pandemic and Political Order. *Foreign Affairs* : website. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-06-09/pandemic-and-political-order?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=The%20Pandemic%20and%20Political%20Order&utm_content=20200609&utm_term=FA%20Today%20-%20112017 &fbclid=IwAR0j_QxBxT20VxJYWGI9_UzZeDZr0hLJ0DzxZIHpjnkUNGDx6vLeda0J5JE8.

Harari Y. N. Yuval Noah Harari: the world after coronavirus. *Financial Times* : website. URL: <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75?desktop=true>.

Irrational, kopflos – Vertrauen in Handlungsfähigkeit des Staates ist erschüttert. *Die Welt* : website. URL: <https://www.welt.de/politik/deutschland/plus234193236/Hans-Juergen-Papier-Vertrauen-in-Handlungsfahigkeit-des-Staates-erschuettert.html>.

Lavrynenko H. Political cynicism: universal soviet heritage - aftertaste – danger. *Challenges and opportunities of the modern risk society: socio-cultural, economic and legal aspects: monograph*. Praha, 2021. P. 39-49.

Müller, J.W. How Populists Will Leverage the Coronavirus Pandemic. *World Politics Review* : website. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/28663/how-populists-will-leverage-the-coronavirus-pandemic>.

Prymush M., Lavrynenko H. Political identity as a security factor of Ukrainian statehood. *Przeglad Strategiczny*. 2020. X (13). P. 297-316. DOI: 10.14746/ps.2020.1.18.

The Coronavirus Might Kill Globalization: *Bloomberg New Economy* : website. URL: <https://www.bloomberg.com/news/newsletters/2020-03-21/the-coronavirus-might-kill-globalization-bloomberg-new-economy>.

The Future Is Asian–but Not Chinese. *Foreign Policy* : website. URL: <https://foreignpolicy.com/2020/04/27/the-future-is-asian-but-not-chinese-coronavirus-pandemic-china-korea-singapore-taiwan/>.

REFERENCES

Bermejo, F., Reggi, L., Tiribelli, S., & Zuckerman, E. (2020). Coverage of COVID-19 and Political Partisanship – comparing across nations. Retrieved from <https://civic.mit.edu/index.html%3Fp=2771.html>.

Coronavirus: World economy faces a short, sharp shock. (2020). *Oxford Economics*. Retrieved from <https://www.oxfordeconomics.com/my-oxford/publications/542370>.

COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery. (2020). *Human Development Reports*. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid>.

Dabla-Norris, E., Gaspar, V., & Kochhar, K. (2020). Preparing for an Unknown World. *Finance and development. Policies, Politics, and Pandemics*. A Quarterly Publication of the International Monetary Fund, 57(2), 24-25. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2020/06/pdf/fd0620.pdf>.

Fedorishina, K. (2021). Криза класичної концепції ліберальної демократії в умовах сучасних викликів [The crisis of the classical concept of liberal democracy in the face of modern challenges]. *Scientific and theoretical almanac "Grani"*, 24(4), 48-55. DOI: 10.15421/172138.

Fukuyama, F. (2020). The Pandemic and Political Order. *Foreign Affairs*. Retrieved from https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-06-09/pandemic-and-political-order?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=The%20Pandemic%20and%20Political%20Order&utm_content=20200609&utm_term=FA%20

- Today%20-%20112017& fbclid=IwAR0j_QxBxT20VxJYWGI9UzZeDZr0hLJ0DzxZIHjpnkuNGDX6vLeda0J5JE8.
- Fukuyama, F. (2021). Bei China müssen wir „auf das Schlimmste gefasst sein“. Die Welt. Retrieved from https://www.welt.de/politik/ausland/plus2236_10412/Francis-Fukuyama-Bei-China-muessen-wir-auf-das-Schlimmste-gefasst-sein.html?icid=search.product.onsitesearch.
- Harari, Y. N. (2020). Yuval Noah Harari: the world after coronavirus. Financial Times. Retrieved from <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75?desktop=true>.
- Il'in, M. V. (1997). Globalizaciya politiki i evolyuciya politicheskikh sistem. Global'nye social'nye i politicheskie peremeny v mire [Globalization of politics and the evolution of political systems. Global social and political changes in the world] / ed. A. Yu. Mel'vil'. Moskva, 45-50.
- Irrational, kopflos – Vertrauen in Handlungsfähigkeit des Staates ist erschüttert. (2021). Die Welt. Retrieved from <https://www.welt.de/politik/deutschland/plus234193236/Hans-Juergen-Papier-Vertrauen-in-Handlungsfahigkeit-des-Staates-erschuettert.html>.
- Lavrynenko, H. (2019). Modelirovanie sovremennykh tendencij retradicionalizma v stranah postsovetskogo prostranstva [Modeling modern trends of retraditionalism in the post-Soviet states]. *Spółeczeństwo i Polityka*, 1(58), 79–94.
- Lavrynenko, H. (2021). Political cynicism: universal soviet heritage - aftertaste – danger. Challenges and opportunities of the modern risk society: socio-cultural, economic and legal aspects: monograph. Praha, 39-49.
- Müller, J. W. (2020). How Populists Will Leverage the Coronavirus Pandemic. *World Politics Review*. Retrieved from <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/28663/how-populists-will-leverage-the-coronavirus-pandemic>.
- Postkarantinnyj mir Koronavirus unes v proshloe komfort i blaga globalizacii. Kakoj budet zhizn' posle pandemii? [Post-quarantine World The Coronavirus Has Taken the Comfort and Benefits of Globalization into the Past. What Will Life Be Like After a Pandemic?]. (2020). Retrieved from <https://lenta.ru/articles/2021/01/01/coronavirus/>.
- Prymush, M., & Lavrynenko, H. (2020). Political Identity as a Security Factor of Ukrainian Statehood. *Przeglad Strategiczny*, X(13), 297-316. DOI: 10.14746/ps.2020.1.18.
- Radionova, I. (2021). Nacional'na vidpovid' na global'nu pandemiyu: politika, social'na komunikaciya ta sociokul'turna trauma [The National Response to The Global Pandemic: Politics, Social Communication and Socio-Cultural Trauma]. *Scientific and theoretical almanac "Grani"*, 24(6), 117-124. DOI: 10.15421/172166.
- The Coronavirus Might Kill Globalization: Bloomberg New Economy. (2020). Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/newsletters/2020-03-21/the-coronavirus-might-kill-globalization-bloomberg-new-economy>.
- The Future Is Asian—but Not Chinese. (2020). *Foreign Policy*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2020/04/27/the-future-is-asian-but-not-chinese-coronavirus-pandemic-china-korea-singapore-taiwan/>.
- Vlasov, D. A., & Sinchukov, A. V. (2014). Soderzhanie matematicheskoy podgotovki bakalavra politologii: opyt MGGU im. M.A. Sholohova [The content of the mathematical training of a bachelor of political science: the experience of the Moscow State University for the Humanities M.A. Sholokhov]. *Trudy XII mezhdunarodnyh Kolmogorovskih chtenij : sbornik statej*, T 782, 144-148.

Lavrynenko Hanna

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-7705-6545>, h.lavrynenko@kubg.edu.ua

Стаття надійшла / Article arrived: 08.10.2021

Схвалено до друку / Accepted: 29.10.2021